

Artikkel Pro Patria/Vårt Vern nr. 1/2010

Kan vi stole på mediernes krigsdekning?

Av Rune Ottosen, professor ved journalistutdanningen, Høgskolen i Oslo

Vi vet at forut for, under og etter store militære angrep er det en propagandakrig der bevisste mediestrategier påvirker medien til å bruke en tolkningsramme som taler til fordel for den krigførende part. Psykologisk krigføring (PSYOPS) og ulike propaganda-teknikker inngår som en del av slike operasjoner.

Nylig publiserte jeg boken *VG, Saddam og vi. Et kritisk blikk på nyhetsdekning av krig og konflikt*. Ett av de forholdene jeg prøver å belyse i boken er ulik kultur innad i NATO når det gjelder virkemidler i utøvelsen av PSYOPS. I faglitteraturen skilles det mellom hvit og sort PSYOPS. Kort fortalt er forskjellen på sort og hvit PSYOPS at hvit PSYOPS går ut på målrettet informasjon basert på sannhet. Sort PSYOPS er mindre opptatt av å holde seg til sannheten. I min gjennomgang av framveksten av en norsk PSYOPS politikk i et skriv fra Forsvarets Overkommando i 1998 fremgår det mellom linjene at Forsvaret ønsker å distansere seg fra den amerikanske tradisjonen med bruk av sort PSYOPS.

Hensikten helliger middelet?

Når vi i ettertid ser tilbake på opptakten til Irak-krigen er det lett å se at Bush-doktrinen med sin politikk forkjøpskrig og regimeskifte som sentrale element bygget på en "hensikten-helliger-middelet" tenkning som innebar manglende respekt for folkeretten, Geneve-konvensjonen og menneskerettigheter. Forholdet til mediene var preget av samme tankegang der man i Pentagon og Det hvite Hus tok lett på skille mellom sannhet og desinformasjon.

En av hensiktene med min bok om VGs dekning av Irak-krigen er å se i hvilken grad desinformasjon fikk gjennomslag i VGs dekning. Jeg prøver i min analyse å ikke moralisere, og jeg understreker at det er lett for en forsker i ettertid å se når journalister går i "propagandafella". Det er mye vanskeligere å skille mellom rett og galt i travel nyhetshverdag der beslutninger om hva som skal på trykk må tas kontinuerlig med kort frist til kildesjekk og prioriteringer. Når vi ser tilbake på Irak-dekningen i dag med dagens forskerblikk må vi konstatere at journalistikken delvis var preget av desinformasjon og løgner som savner sidetykke i krigsjournalistikken. Bush-administrasjonen og den nærmeste kretsen rundt president Bush var drevet av en besluttsom vilje til å manipulere mediene som demonstrerte en skremmende forakt for journalistikkens integritet. Med en åpenhjertig maktarroganse la ikke forsvarsminister Donald Rumsfeld en gang skjul på at seier var viktigere for ham enn sannheten.

I februar 2002 avslørte New York Times at det var opprettet et eget kontor i Pentagon med det betegnende navnet "Office of Strategic Influence". Det vakte oppsikt at kontoret hadde fått et vidt mandat som bl.a innebar å føre internasjonale medier bak lyset hvis det var det som skulle til for å fremme amerikanske interesser. Etter en opphetet offentlig debatt i etterkant av avsløringen kunngjorde forsvarsminister Rumsfeld at kontoret var stengt, men Los Angeles Times hevdet i en artikkel senere at kontoret aldri ble stengt, men i stedet lagt rett under Central Command (Arkin). Sam Gardiner identifiserer "Special Plan Office" som den nye sentralen for desinformasjon og propaganda. Rumsfeld innrømmet langt på vei dette selv i et foredrag et halvt år etter. Med sin velkjente åpenhjertige ironi uttalte han "And then there was the Office of Strategic Influence. You may recall that. And 'oh my goodness gracious isn't that terrible, Henny Penny the sky is going to fall'. I went down the next day and said fine, if

you want to savage this thing, fine, I'll give you the corpse. There's the name. You can have the name, but I'm gonna keep doing every single thing that needs to be done and I have.”
(Donald Rumsfeld, November 18, 2002 sitert fra Gardiner).

Omfanget av løgner i opptakten til krigen har blitt dokumentert av The Center for Public Integrity. De har bygget opp en database som viser at kretsen rundt president Bush ved minst 532 anledninger brukte falske påstander om eksistensen av masseødeleggelsesvåpen som begrunnelse for å gå til krig.

En offiser som ikke ønsker en krig basert på desinformasjon

Sam Gardiner er en pensjonert offiser fra the US Army som tidligere har undervist på National War Office. Gardiner har gått gjennom hele informasjonsstrategien rundt invasjonen og viser en sammenhengende kjede av usannheter før, under og etter krigen som skulle legitimere krigen og påvirke pressen og opinionen. Dette var en amerikansk-britisk informasjonskampanje som var ledet av ”The White House Coalition Information Center” som ble omorganisert til ”Global Communication Office” i januar 2003. Informasjonskrigen ble gjennomført i samarbeide med private PR-firmaer som Rendon Group og deler av informasjonskrigen tok form av militære PSYOPSoperasjoner i forbindelse med invasjonen. Det er en opprørt Gardiner som arbeider seg gjennom hele denne materien. Hans konklusjon er ikke nådig: “It was not bad intelligence. It was much more. It was an orchestrated effort. It began before the war, was a major effort during the war and continues as postconflict distortions. The title of this study was difficult for me. When I began I thought it was going to be an analysis of Pentagon spin. I was going to call it, «Truth from this Podium.» That was to be a play on promises we were given before the war. The more I did, the more it became clear that it was not just the Pentagon. It was the White House, and it was Number 10 Downing Street. It was more than spin (Gardiner 2005:4).

Gardiner går gjennom en rekke historier som ble lansert i løpet av krigen og som på en eller annen måte koker ned til å være plantede historier basert på desinformasjon. Noen av dem redegjør jeg for i boken, i stikkords form ser desinformasjonens synderegister slik ut:

- Påstanden om at Lt. Commander Speicher, som ble skutt ned under Golfkrigen i 1991, var i live i irakisk fangenskap. Viseutenriksminister Wolfowitz hadde sin egen liste med 10 grunner for å gå til krig. Den feilaktige påstanden om at Speicher fortsatt var i live var en av dem. Da Speicher ble funnet i Irak sommeren 2009 ble det klart at han ble drept allerede i 1991.
- Påstanden om at Irak stod bak 9/11.
- Eksistensen av masseødeleggelsesvåpen med påstanden om at Irak hentet uran fra Niger til produksjon av atom-våpen. Påstått eksistens av aluminiumsbeholdere som skulle inneholde masseødeleggelsesvåpen. Angivelige droner som kunne frakte masseødeleggelsesvåpen.
- Med påståtte kilder i det irakiske militære ble Salman Pak utpekt som en hemmelig treningsleir for terrorister fra Irak og andre land (White House White Paper, Decade of Deception, september 12, 2002). Da også dette viste seg å være oppspinn, stiller Gardiner det retoriske spørsmålet: ***“The White House told us there was a terrorist training facility for non-Iraqi Arabs. This facility became a major part of the strategic influence, market effort. Why didn't we find compelling evidence? Why couldn't we have been told the truth about the power grid?”*** (sitert fra Gardiner 2003).

Gardiner viser flere eksempler på løgner som ble servert under pressebriefingene i Doha. Valg av sivile mål er et spesielt ømtålig spørsmål i en krig da slike angrep omfattes av Genèvekonvensjonen. Et spørsmål som dukker opp i april 2003, var om amerikanerne bombet

kraftverk. «We did not have the power grid as a target. That was not us», sa pressetalsmann Tori Clark på en brifing 4. april. Gardiner oppsummerer det slik:

- US targeted portions of the power grid in the North during a special operation attack on the dam at Hadithah on April 1st or 2nd.
- Power grid was attacked two or three times south of Baghdad along Highway 6; this included a Tomahawk strike using carbon fibers which would have required approval in Washington (Human Rights Watch). It was announced several times during the war that the United States had not struck the electrical power grid. This was not true. Because one of the strikes was with carbon fiber, the targeting would have been approved in Washington. Where was truth from this podium? (Gardiner 2005).

Og slik kunne jeg fortsatt med dokumentasjon av desinformasjon knyttet til påstander om «skitne bomber», funn av scudraketter, irakiske soldater som skar ørene av sine fanger, en løgn om at Saddam Hussein hadde søkt tilflukt i den russiske ambassaden, røverhistorien om at hele enhet 507 i de republikanske garder hadde overgitt seg, for tidlige meldinger om at Umm Qasar og Basra hadde falt, påstanden om at en irakisk kvinne hadde blitt hengt fordi hun skulle ha vinket vennlig til invasjonstyrken, melding om spontane opprør i Basra til støtte for invasjonen og irakernes påståtte bruk av barnesoldater. (Gardiner 2003).

Gjennom boken *Kodenavn Curveball. Om spioner, løgner og krigen i Irak* viser journalisten Bob Drogin at påstanden om Iraks mobile enheter for produksjon av biologiske våpen, som var det viktigste argumentet i Colin Powells «beviskjede» i FNs generalforsamling, stammet fra en irakisk avhopper som bløffet for å skaffe seg opphold i Vest-Tyskland. På tross av at CIA ble advart av vest-tysk etterretning om at mannen kunne være en bløffmaker, ble opplysningen ført helt fram til Powells faktagrunnlag under presentasjonen i FN av folk som var mer opptatt av å argumentere for krig enn av fakta (Drogin 2008). **Det er en velkjent** del av en mediestrategi å framheve noen visuelle uttrykk og undertrykke andre (Ottosen 1994). Ved å undertrykke og framheve andre vil det på sikt være bestemmende hva vi husker og glemmer (Hoskins 2004:149).

VGs dekning

Jeg viser i boken hvordan det i informasjonsstrategien til Colin Powells presentasjon i FNs sikkerhetsråd inngikk et visuelt propagandashow som kompenserte for det faktum at det ikke fantes faktiske bevis. Med lydopptak, animasjoner og digitale effekter skapte han inntrykket at det fantes bevis for at Irak disponerte masseødeleggelsesvåpen. VG som temmelig ukritisk videreformidlet denne propagandaen, bærer et medansvar for å skape et globalt trusselbilde som ble brukt som påskudd for en invasjon som åpenbart var folkerettsstridig. Sikkerhetsrådet ville nemlig ikke, i motsetning til mange medier, støtte en krig.

Riving av statuen

Iscenesettelsen av rivingen av Saddam Hussein – statuen under Bagdads fall er et eksempel på en «ikonisk» begivenhet som skulle bidra til at seere over hele verden skulle få assosiasjoner til riving av Leninstatuer etter sammenbruddet av kommunismen i Øst-Europa i 1989. Dette har i ettertid vist seg å være en iscenesatt PSYOPS-operasjon. Det var amerikanske soldater som ved hjelp av en stridsvogn, rev statuen foran en nesten folketom plass. Likevel skrev VG og andre aviser på forsiden om jublende mennesker i gatene. En annen iscenesettelse var den maskuline ankomsten til George W. Bush iført flygerdrakt steg ut av med jagerfly på hangarskipet Abraham Lincoln 1. mai 2003 og ble møtt av jublende mannskaper. Over talerstolen der seieren ble proklamert for tidlig hang et banner påskrevet «Mission accomplished». De som kontrollerer slike «photo-opportunities», er meget klar over

gjennomslagskraften for de visuelle inntrykkene i propagandaen. Da president Bush avsluttet sin presidentperiode nevnte han denne iscenesettelsen som en av de tingene han angret på i sin presidenttid. Da var hans troverdighet på et historisk bunnivå.

Røverhistorien om Jessica Lynch

En annen propagandahistorie, blant annet dokumentert gjennom BBC-dokumentaren ”War-spin”, har i ettertid vist seg å være desinformasjon var historien om Jessica Lynch. Jessica Lynch var en kvinnelig soldat som ble skadet i en trafikkulykke og havnet på sykehus. Det hvite hus rekonstruerte dette som et helteepos, der Jessica Lynch angivelig ble såret i kamp, og løslatt etter en påstått heltmodig innsats av amerikanske kolleger. VGs papirutgave kom med to utgaver 2.4.2003, den dagen Jessica Lynch-historien ble servert mediene på pressesenteret i Doha. Førsteutgaven hadde et to siders oppslag under tittelen «Hele familien hans ble UTSLETTET». Inngressen viser fortvilelsen og raseriet til Kazem Mohammed som mistet hele sin familie. Kazem strekker hendene i været mens en åpen kiste med to av hans døde barn ligger synlig. **I VGs andre utgave** er det ikke lenger plass til det store bildet av Kazems kone og det lille barneliket med smokk. I mellomtiden har nemlig redningsdåden med Jessica Lynch i hovedrollen blitt «breaking news». Et stort bilde av Jessica med den jublende tittelen «Krigsfangen Jessica (19) FRI» har bokstavelig talt fortrenget historien om Kazems utslettede familie, som nå er redusert til en liten tospalter. Det hører med til dette bildet at VG et halvt år senere korrigerer bildet ved å trykke en artikkel om den konstruerte historien under tittelen «USA løy om Jessica-dramaet» (VG 8.11.2003). For meg er det prinsipielt interessant at VG, mens krigen var i sin innledende fase, «lot seg lure» av desinformasjonen som bidro til at de endret sin andre utgave og erstattet en kritisk artikkel der de sivile ofrene var i fokus, med røverhistorien om Jessica Lynch. Dette viser med all tydelighet at desinformasjonskampanjen fungerte etter hensikten. Nyhetsjournalistikkens lyskjegle flyttet seg fra et realistisk og rystende bilde av krigens konsekvenser til en avledningsmanøver som konstruerte en «positiv» nyhet, egnet til å legitimere invasjonen.

Spørsmålet er hvilken lærdom VG og andre aviser kan trekke av dette til neste gang det brygger opp til en omfattende krig?

Kilder:

- Arkin, William 2003. «United States: Media principles killed by friendly fire». *Indexon Censorship*, No 1.
- Drogin, Bob 2008. *Kodenavn Curveball. Om spioner, løgner og krigen i Irak*. Oslo: Humanist forlag.
- Gardiner, Sam 2005. *TruthFrom These Podia. Summary of a Study of Strategic Influence, Perception Management, Strategic Information Warfare on Strategic Psychological Operations in Gulf II*.
- Hoskins, Andrew 2004. *Televising War. From Vietnam to Iraq*. London/New York: Continuum.
- Ottosen, Rune 1994. *Mediestrategier og fiendebilder i internasjonale konflikter. Norske medier i skyggen av Pentagon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ottosen, Rune 2009. *VG, Saddam og vi. Et kritisk blikk på nyhetsdekning av krig og konflikt*. Oslo: IJ/Høyskoleforlaget.